

לעומת זה, כנאמר לעיל, יש מסבירים שהתורה היא השירה¹³, כדברי אאמו"ר הרב זצ"ל¹⁴ שכשם שיש חוקים לשירה, כך יש שירה לחוקים¹⁵. וישראל הם המשוררים שירה¹⁶ זו. "החיות ישוררו, וכרובים יפארו, ושרפים ירנו, ואראלים יברכו"¹⁷. ואנו משוררים¹⁸ בכל שנות דור ודור. והשירה הזאת מתגלה גם בגמרא, בהיות דאביי ורבא¹⁹, ב"שב שמעתתא" וב"קצות החושן".

3. "האזינו" — שירה כוללת

שירת "האזינו" היא הביטוי העליון של התורה שהיא כולה שירה. היא מתארת בתמציתיות ובהיקף את כלל הנהגת רבוננו של עולם בישראל, מיציאת מצרים ודור המדבר, דרך כל הדורות עד הנה, ועד אחרית הימים²⁰. כן נאמר "האזינו השמים... ותשמע הארץ"²¹. זאת אומרת האזנה קוסמולוגית, כלל-עולמית, כי יש ערך קוסמולוגי לכל ענינם של ישראל²².

13. "... 'השירה' היא דברי התורה בכללם עד תומם, שנאמר 'ויכתב משה את השירה... ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמס', וזה מעיד ש'השירה הזאת', רצה בו כל דברי התורה בכללם, וגם השירה עמהם". "... שהוא מן השקר שתדקדק התורה בלמוד השירה הזאת לכל ישראל ובכתיבתה, יותר מדקדוקה בזה בשאר הדבר היותר הכרחיים אשר בתורה..." רלב"ג, דברים לא יט. 14. קובץ המחשבה הישראלית, עמ' כג, כשם כתר תורה. מוכא ב"אוהב ישראל בקדושה", ד, עמ' 48. 15. "... יש להבין היאך נקרא כל התורה שירה, והרי לא נכתבה בלשון של שירה? אלא על כרחך יש בה טבע וסגולת השירה, שהוא דבור בלשון מליצה, דידוע לכל מבין עם תלמוד, דמשונה המליצה מספור פרזי בשני ענינים, בטבע ובסגולה: א) דבשיר אין הענין מבואר יפה כמו בספור פרזי. וצריך לעשות הערות מן הצד. דזה החרוז כוון לזה הספור, וזה החרוז כוון לזה. ולא מיקרי דרוש, אלא כך הוא טבע השיר אפילו של הדיוט... ב) דבשיר יש סגולה לפארה ברמזים מה שאינו מענין השיר... ודבר זה ממש היא בכל התורה כולה, שמלבד הענין המדובר בפשט המקרא, עוד יש בכל דבר הרבה סודות וענינים נעלמים..." הנצי"ב, העמק דבר, הקדמה, קדמת העמק, סע' ג. "התורה וכל מצותיה, לכל סעיפיהן וסעיפי סעיפיהן, בחיים, בתלמוד ובמעשה, הוא רואה בה שירה אלהית גדולה ואדירה, שיר ידידות. כל מצוה וכל הלכה יש לה תכונה מוסיקלית מיוחדת, שכנסת ישראל היא מקשיבה אותה ומתענגת עליה..." אדר היקר, עמ' מח. ועיין לעיל, עמ' 471. 16. "השירה היא ההבעה השכלית העליונה, היוצאת מתוך ההסתכלות הרחבה והעמוקה באור אל עליון ופליאות מפעליו..." עולת ראייה א, עמ' ר. 17. פיוט לימים נוראים, ברכת יוצר אור, מנהג פולין וצרפת. "אין שירה בעולם, שלא תופיע בה קדושת האמונה את זהרורי אודותיה. וכשהקדושה היא מתגלה ברוח השירה בצורתה הטהורה והמלאה, אז היא באמת שירת קודש, אשר אך שרי קודש ושרי אלהים ישירו אותה" אורות האמונה, עמ' 66, ד"ה אין. 18. "... שיר... הוא יסוד התגלות קדושת ישראל, שיר אל, שכל, יכולת, רצון..." אורות הקודש ג, עמ' קו. 19. סוכה כח א. "... היות אביי ורבא מוגדרות כ'דבר קטן' (סוכה שם), אבל יחד עם זה בביטוי 'היות' מצטלצל שם היותה. היות הן לימודים עליונים..." שיחת רבינו, מס' 12, תלמוד תורה, ב, סע' 33. 20. "... וכך הזכירו בספרי: גדולה שירה זו שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר ויש בה לעתיד לבא, ויש בה בעולם הזה ויש בה לעולם הבא. ולזה רמז הכתוב שאמר ייבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם, הזכיר כל, להגיד שהיא כוללת כל העתידות למו..." רמב"ן, דברים לב מ. 21. דברים לב א. בספרי (האזינו שו) כתוב: "... כך אמר להם משה לישראל: שמא אתם סבורים לברוח מעל כנפי השכינה או לזוז מעל הארץ...", והעיר רבינו: "לעומת האזנת השמים". "לעומת שמיעת הארץ. וי"ל לארץ ישראל, שבה ואתה הם גוי אחד, ואי אפשרי להם לא לברוח מהשכינה ולא לזוז מהארץ".

4. אין בשירה תנאי

הרמב"ן נקרא 'אביהן של ישראל'²³, ביטוי המופיע גם ב"שאגת אריה"²⁴ וגם ב"אגרות הראיה"²⁵, ביטוי שהוא מאוד מדויק, מצד גדלותו של הרמב"ן בנגלה ובנסתר. אומר הרמב"ן שבשירה הזאת אין שום תנאי של תשובה²⁶.
 וכן מפורש ביחזקאל פרק לו'²⁷: "לא למענכם אני עשה בית ישראל"²⁸, אלא למעני, מפני שיש בזיון וחילול השם. "אוי לו לאב שהגלה את בניו"²⁹. אי-אפשר יהיה לסבול יותר את המצב הזה של חילול השם "באמר להם עם ד' אלה ומאמצו יצאו"³⁰. לכן "וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים... והבאתי אתכם אל אדמתכם"³¹. ואז תבריאנו³².
 קודם-כל יש לכוא הביתה לארץ-ישראל. כפי שקובע הרמב"ן, אביהן של ישראל, שיש צורך שארץ-ישראל תהיה בידינו ולא "ביד זולתנו מן האומות"³³, כמו שכתוב "ויקשתי אתה וישבתם בה"³⁴. הכרחי שתהיה מדינה. ארץ שנמצאת ביד אומה, בצורה של שלטון מדיני, אין לזה מובן אחר מאשר מדינה³⁵.

"... וחרה אף ד' בכס ועצר את השמים ולא יהיה מטר..." ספרי שם. "כאן השמים המוחשיים להיות המטר" הערת רבינו. "... לכך נאמר 'האזינו השמים'..." ספרי שם. "כאן השמים הרחוקים וכנוגדים מהארץ" הערת רבינו. "... ואלו אין דיון של רשעים אלא שדוחקים את העולם שהם בתוכו..." ספרי שם. "כאן השמים הכוללים שרשי כל המציאות, וכל אשר בה אתם, וע' אבות ריש פ"ה, ושם בפ"י רוח חיים להגר"ח מולוז'ין" הערת רבינו. ועיין אוצרות הראי"ה (מהדורת תשס"ב) ב, עמ' 165-167.
 22. "כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך א"א לעולם בלי ישראל" תענית ג ב. 23. לנתיבות ישראל א, עמ' קפא, הערה 1. 24. סי' יד. 25. ב, עמ' קצד. 26. "... והנה אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה, רק היא שטר עדות... ושהוא יתברך... יכפר על חטאתינו למען שמו, אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה העתידה..." רמב"ן, דברים לב מ. ב"קובץ מאמרים" (עמ' קט) כתוב: "נאמר 'ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב'... ז.א. [=זאת אומרת] כי תנאי מוקדם לישועה הוא שהמורדים ישובו בתשובה, וכל עוד לא יפסיקו מנהיגינו למרוד במלכות שמים לא תתכן הישועה", והעיר רבינו: "רמב"ן ס"פ [=סוף פרשת] האזינו: אין בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה וכו'. וע' הקדמות ושערים הגר"ש אליאשוב שער ו' פרק ט". 27. "... וכן מורה כמה פסוקים ביחזקאל ל"ד"ז מבואר שם, כמעט בפירוש, שהגאולה האחרונה אינה תלוי' בתשובה ומעשים טובים כלל..." רבינו, לנתיבות ישראל א, עמ' קצה, בשם רבי שלמה אליאשוב בספרו הקדמות ושערים. 28. יחזקאל לו כב. 29. על-פי ברכות ג א. 30. יחזקאל לו כ. 31. שם שם כג-כד. בספרי (האזינו שו) כתוב: "ומנין אתה אומר שלא ירדו אבותינו למצרים אלא כדי שיעשה הקב"ה נסים וגבורות בשביל לקדש את שמו הגדול בעולם?...". והעיר רבינו: "שמחויבים אנו לקדש שמו כמו שכן כל המאורעות מכוונים הם לקדש שמו, וע' ישעי' ס"ו י"ח [ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את כל הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי]", יחזקאל כ"ח כ"ה [כ"ה אמר ד' אלהים כקבצי את בית ישראל מן העמים אשר נפצו במ ונקדשתי במ לעיני הגוים וישבו על אדמתם...], ל"ח כ"ג [והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ד']", ל"ט כ"ז ["]... וקבצתי אתם מארצות איביהם ונקדשתי במ לעיני הגוים רבים"]". 32. ועיין שיחות הרב צבי יהודה, בראשית, עמ' 418-419. שמות, עמ' 91-92. ויקרא, עמ' 56, 212-213. 33. הוספות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, מצות עשה ד. 34. דברים יא לא. והעיר רבינו: "מצות ירושה וישובה מתחילה מצד היחס אל גוף הקרקע, בשלמותה ובמשמרת המצוות בה". ועל הפסוק (שם יב כט) "... וירשת אתם וישבת בארצם", העיר רבינו: "החלטיות וסיוע של מצות ירושה ושיבה מצד היחס לאומות ולגבולות עמים ומדת רשעתם ובטול עבודתם בארץ". על הפסוק (שם יז יד) "כי תבא אל הארץ אשר ד' אלהיך נתן לך וירשתה

אס־כך, אומר הרמב"ן שאין שום תנאי. מוכרחת היא גאולתם של ישראל ושיבתם לארצם. ומתוך־כך "וכפר אדמתו עמו"³⁶. מתוך "אורן ארץ ישראל שמחכים"³⁷ ומבריא, מתוך "חיי נשמות אורן ארצך"³⁸ — עם ישראל יבריא. קודם־כל, "מקלחת", "וזרקתי עליכם מים טהורים"³⁹. ואחר־כך "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה"⁴⁰, מה שימשך דור או דורות, עד אשר יתגלה "ועשיתי את אשר בחקי תלכו"⁴¹.

5. "כי חלק ד' עמו"

ה"חפץ חיים" סיפר שפעם שאל רבי חיים מוולוז'ין את הגר"א: כל המידות נלמדות מהקדוש־ברוך־הוא בתור הליכה בדרכיו⁴², "מה הוא חנון ורחום, אף

וישבתה בה...". העיר רבינו: "בהוצאה לפועל מצות הצבור ע"י המלכות חזרה הירושה והישיבה ביחס לארץ מצד עצמה, מקביל אל מקורה ויסודה, הכולל לעיל י"א ל"א". על הפסוק (שם יט א) "... וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם", העיר רבינו: "התפרטות הירושה והישיבה מצד היחס אל הגויים בממשיות האישית היחידית, של חלקי הצבור, עד לסדור ענין רוצחים, אף אם בשוגג, שמגלגלין חוב על ידו, מקביל אל מקורו ויסודו לעיל יב כט, וארצם ג"כ מתפרטת כאן בעריהם ובבתיהם".³⁵ עיין רבינו, לנתיבות ישראל ב, עמ' קנט. שיחת רבינו, מס' 34, מדינת ישראל, סע' 10, 14. 36. דברים לב מג. 37. בבא בתרא קנח ב. "... אוירא דארץ ישראל הוא המחכים, הנותן הארה בנשמה להשכיל את היסוד של העולם המאוחד. בארץ ישראל יונקים מאור החכמה הישראלית, ממהות החיים הרוחניים המיוחדים לישראל, מהשקפת העולם והחיים הישראליים, שהיא ביסודה ההתגברות של העולם המאוחד על העולם המפורד..." אורות הקודש ב, עמ' חכג. "... ע"כ בא"י, שהיא מקום הנבואה, יש רושם לשפע הנבואה בסדר הלימוד, וההבנה היא מוסברת מתוך השקפה פנימית וא"צ כ"כ אריכות בירורים, והיינו 'אוירא דא"י מחכים'..." אגרות הראיה א, עמ' קכג. והעיר רבינו: "ע' קדמת העמק, להעמק שאלה, פ' א סי' ח' ט' י' י"א". "... אין האורה והצלילות הנשמית מצויה אלא בא"י..." עין איה ד, שבת, יד ב, עמ' 277. 38. "ציון הלא תשאל", רבי יהודה הלוי. 39. יחזקאל לו כה. 40. שם שם כו. 41. שם שם כו. "... וכן מפורש ביחזקאל פ' ל"ו, שמקודם תהי' התקבצותנו שוב אל אדמתנו, ואח"כ תהי' זריקת טהרה מן השמים ואח"כ התחדשות הלב והרוח, ואח"כ קיום המצוות החוקים והמשפטים" רבינו, לנתיבות ישראל א, עמ' קדקח. "וכן מבואר בהקדמות־ושערים להגה"ק ר' שלמה אליאשאו זצ"ל שער ר' פרק ט"ו הערת רבינו. "אופיו המיוחד של תהליך־דורות זה הוא שמתקיים גם לפי התכנית הבוררה, הקבועה למעשה האלהי למען קידוש השם הגדול בנבואת יחזקאל ל"ו: 'ולקחתי אתכם מן הגויים', אחר כך 'וקבצתי מכל הארצות' אל אדמתכם, ואחר כך 'וזרקתי מים טהורים ואתה אתכם', ואחר כך 'ונתתי לב חדש ורוח חדשה', ואחר כך מסיים 'ונתתי את רוחי בקרבכם וגו' ועשיתי אשר בחוקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם" שם, עמ' קנד. "בנבואה, ביחזקאל פרק ל"ו, — אחרי הנאמר שם אל הרי ישראל 'ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל, כי קרבו לבוא', אשר לימדנו ר' אבא, בסנהדרין ד' [דף] צ"ח, שאין לך קץ מגולה מזה, ואחרי הנאמר שם אל בית ישראל כי 'לא למענכם אני עושה כ"אם לשם קדשי'... — מפורש הוא סדרו של המעשה הזה: קודם־כל 'ולקחתי אתכם מן הגויים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם', ואחרי זה 'וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם ואתה אתכם', ואחרי זה 'ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר', ואחרי זה 'ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחוקי תלכו ואת משפטי תשמרו ועשיתם', ואז 'וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים" שם, עמ' קצד. 42. "אחרי ד' אלהיכם תלכו" (דברים יג ה)...

אתה היה חנון ורחום"⁴³. נשאלת השאלה: היכן מתגלה אצל הקדוש־ברוך־הוא המידה של שמח בחלקו⁴⁴, שנמשך ממנה החיוב אצלנו להיות שמחים בחלקנו? השיב לו הגר"א: מהפסוק "כי חלק ד' עמו"⁴⁵, שבשירת "האזינו", כי "בין כך ובין כך קרויין בנים"⁴⁶. ד' שמח בבניו גם אם אינם נוהגים מנהג בנים⁴⁷. אין תנאי בשירה.

6. התאוה משה ליכנס לארץ

"וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תָּמַם"⁴⁸. ובסוף פרשתנו, אנו נפרדים ממושה רבינו שהיה שקול כנגד כל ישראל⁴⁹, ושהיה נקרא מלך⁵⁰, הן במובן התורה, כדברי חז"ל "מאן מלכי? רבנן"⁵¹, הן במובן המלחמתי⁵².

43. שבת קלג ב. 44. "... איזהו עשיר? השמח בחלקו..." אבות ד א. וכן אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, שם ו ו. ועיין שיחות הרב צבי יהודה, במדבר, עמ' 166. שיחת רבינו, ארבעים ושמונה מעלות של קנין תורה, ב, סע' 76. 45. דברים לב ט. כוזהר (ב בשלח מז ב) כתוב: "זכאה חולקיהון דישראל דקודשא בריך הוא בריך לון לחולקיה ואחסנתיה, דכתיב 'כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו'" (תרגום: אשרי חלקם של ישראל, שהקדוש־ברוך־הוא בחר אותם לחלקו ונחלתו, שכתוב "כי חלק וגו'"), והעיר רבינו: "ומתוך כך, שהם נבחרו ממנו לחלקו ונחלתו, הם שייכים לכל אלה בחינות הדרגות העליונות שלמעלה מכל אלצרותא דלתתא ופרטיות הנהגתה". 46. "בנים אתם לד' אלהיכם" (דברים יד א), בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים, אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים, אין אתם קרוים בנים, דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרוים בנים" קידושין לו א. "... יתרה חיבתם לפניך אדוני האדונים / בין כך ובין כך קרוים לך בנים" ריב"ם, "ישראל עמך תחינה עורכים", פיוט לסליחות לשני קמא. ועיין שו"ת הרשב"א א, סי' קצד ורמב שהלכה כרבי מאיר. ועיין ביאור הגר"א י"ד סי' קנט סע' ג. אגרות הראיה ב, אגרת תקנה. 47. "היה [=ה"חפץ חיים"] מספר כי בתנא דבי אליהו באלהיו זוטא פ"ב חשיב מדותיו של הקב"ה ובתוך המידות חושב מדה של שמת בחלקו, והיו הדברים קשים להגאון ר' חיים, וכשבא אל רבו הגר"א והציע תמיהתו אמר לו הגר"א, כי הכוונה היא ששמח בעמו ישראל באיזה מעלה שהם עומדים, גם בדורות שהרוחניות נתמעט, לעומת הדורות הראשונים" דוגמא מנימוקי אבי זצ"ל, לרב אריה לייב, כל כתבי החפץ חיים, ג, עמ' מז. ועיין חפץ חיים על התורה, עמ' רפח, בביאור מעשי למלך. 48. דברים לא ל. 49. מכילתא מסכת דשירה פרק א. שם דוישמע יתרו פ' א. שיר השירים רבה א טו. זוהר ג כי תצא רפב ב. תיקוני זוהר תיקון יט. ועיין לעיל, עמ' 31-32. 50. "... משה מלך שנאמר 'ויהי בישרון מלך'" שמות רבה מז ד. "רב נחמן אמר: מלך זה משה דכתיב 'ויהי בישרון מלך'. אמר הקב"ה למשה: אני מניתיך מלך על ישראל, דרכו של מלך להיות גזור ואחרים מקיימין, כך תהא גזור וישראל מקיימין, הה"ד (ויקרא כד ב) 'צו את בני ישראל' ויקרא רבה לא ד. "אולי אחרי שנקבעה ונתפרשה הכהונה וסדר עבודתה לאהרן ולבניו נתיחד דין המלכות למשה, ולכן צריך מעתה לצוות" הערת רבינו. "גם במדעך מלך אל תקלל' (קהלת י כ) — זה משה דכתיב 'ויהי בישרון מלך' ויקרא רבה לב ב. "א"ר ברכיה: מלך זה משה שנאמר 'ויהי בישרון מלך'" שיר השירים רבה ז ו. "סנהדרין קי. ["אמרה ליה [=אשת קורח לבעלה]: חזי מאי קעביד משה, איהו הוה מלכא..."] שבועות טו. ["... וכן תעשו' לדורות", ופירש רש"י: "קרא יתירא למידרש לדורות ובימי משה דהוא מלך ונביא..."] זכחים קב. ["חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל: יבמה [=משה] מלך..."] הערת רבינו. "וכבר ידעת שמשה מלך היה, ומכלל המלכים מנו אותו, (מוסיף) [נוסף] על הנבואה, ועליו נאמר 'ויהי בישרון מלך'" רמב"ם, פירוש המשנה שבועות ב ב. "אבל יש במקצת האגדות שמפרשין אותו על משה, אומרים משה מלך" רמב"ן, דברים לג ה. "... ומשה היה מלך להם

בגמרא סוטה אומרים חז"ל: "מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה: הרבה מצות נצטוו ישראל, ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי"53. הבנה שטחית של מאמר זה, היא שכל הערך של ארץ-ישראל הוא משום קיום המצוות שבה, ולכן רצה משה רבינו ליכנס לארץ, כדי לקיים בה מצוותיה. ובודאי שאין זה נכון, כי ארץ-ישראל היא ארץ חיינו,

והוא נחשב צורה לישראל, כמו מלך שנחשב צורה לעם. ולפיכך היה כל דבריו של משה במשפט, כמו המלך... "נצח ישראל, פרק נג, עמ' קצט. "כשם שהאנשים המעשיים... אינם מוכשרים להסתכלות בהירה בענינים הרוחניים... כמו כן אין האנשים הרוחניים... מוכשרים להסתכלות מעשית שלמה... אמנם יש כשרון עצום בתכונה הרוחנית העליונה לכלול את הכל, אבל זוהי דוקא במדתה של התגלות הנבואה של אספקלריא המאירה. על כן משה רבינו עצמו בלבד עליו נאמר 'ויהי בישרון מלך'... " אורות הקודש א, עמ' רעו. על דברי פלוני שכתב: "עד משה רבינו לא היה מלך בישראל ומשה היה הראשון שמלך על שבטי י"ה 'איהו הוי מלכא'", העיר רבינו: "וכן להלכה ולמעשה, שבועות טו." על דברי פלוני שכתב: "... הרי דמשה רבינו מלך היה. אך לא נתבאר אם כל משפטי המלך היו נוהגים במשה רבינו, והלא בפ' שופטים (דברים יז יד, טז"ח) כתוב: 'כי תבא אל הארץ אשר ד' אלהיך נתן לך ויךשתה וישבתה בה ואמרת: אשימה עלי מלך וגו' רק לא ירבה לו סוסים... וכסף וזהב לא ירבה וגו' וכתב לו את משנה התורה וגו'" משמע קודם ביאת הארץ לא היו החוקים והמשפטים האלה במלך ולכן מצינו בנדרים לח. משה רבינו עשיר היה משום דעדיין לא נהגו משפטי המלך האמורים 'לא ירבה לו כסף וזהב'...", העיר רבינו: "מזה אינו מוכרח, וכי הא דאמרינן מהאי קרא שתהא אימתו עליך ג"כ הלא ינהוג במלכות מרע"ה, אלא שאע"פ שנצטוו עם הכניסה לארץ על מינוי מלך מ"מ יש לו גם מקודם דין זה וי"ל [=ויש לשמוע] לכל דבריו. ומה שהיה עשיר, מלבד מה שהוא מפסלתן של לוחות, כנדרים לח., י"ל שאין זה בלאו דלא ירבה כו"ו [=כסף וזהב], כהא דסנהדרין כ"א: וה' מלכים פ"ג ה"ד". 51. "... מנא לך דרבנן איקרו מלכים? אמר להו: דכתיב (משלי ח טו): 'בי מלכים ימלכו' גיטין סב א. "... מניין שתלמידי חכמים נקראו מלכים? שנאמר 'בי מלכים ימלכו' מדרש תהילים [בוברן] סח ט. "... מלך קרי לתלמיד חכם דכתיב 'בי מלכים ימלכו' רש"י, מנחות ק א, ד"ה למלך. במסכת נדרים (כ ב) כתוב: "מאן מלאכי השרת? רבנן", והעיר רבינו: "ד"א [=דרך ארץ] זוטא סוף פ' השלום החכם נקרא מלאך (והעיר שם רבינו: "נדרים כ: מאן מלאה"ש רבנן"). במדרש (שיר השירים רבה א א [ה]) כתוב: "... הכל מסייעין את המלך, כל שכן הכל מסייעים בשביל כבוד ממ"ה הקב"ה ואפילו רוחות ואפילו שדים ואפילו מלאכי השרת", והעיר רבינו: "שבת פח: מלכי צבאות מלאה"ש, גיטין סב מלכי רבנן, נדרים כ: מלאה"ש. במסכת מגילה (טו א) כתוב: "מלאכי שהיה משנה למלך", והעיר רבינו: "ע' גיטין סב. רבנן איקרו מלכים, ונדרים כ: מאן מלאכי השרת רבנן, שבת פח: , שהש"ר א [א ג] לפני מלכים [ד"א 'חזית איש מהיר במלאכתו' (משלי כב כט) — אלו צדיקים שהם עוסקין במלאכתו של הקב"ה, לפיכך 'לפני מלכים יתיצב' (שם) שמתיצבים בתורה שנאמר 'בי מלכים ימלכו', והעיר שם רבינו: "ע' אדר"נ ל"ה ד', וב"ר פ"ח", ושם ג [ז] ששים גבורים [אלו תלמידי חכמים שמלמדין לכהנים שחיטה והלכות זריקה וקבלה וקמיצה", והעיר שם רבינו: "בשחיטה שהיא כשרה בזרים לא נתפרש כ"כ למוד הלכות לכהנים אלא היא עצמה, שמ"מ היו הם הרגילים בה"ן]. על דברי פלוני שכתב: "ואמרו בקידושין (לה ע"א) על הפסוק (שמות יג ט) 'למען תהיה תורת ד' בפין' הוקשה כל התורה כולה לתפלין, ופיך הוא בחינת תורה שבע"פ, בחינת מלכות השתעבדות לד'", העיר רבינו: "מלכות פה תושבע"פ תיקו"ז הקדמה ב' פת"א, (ומאן מלכי רבנן) 'דרבנן איקרו מלכים' גיטין סב: והעוסק בתורה לשמה — גונתת לו מלכות", פרק קנין תורה". 52. "... כשמתמנה מנהיג האומה לכל צרכיה בסגנון מלכותי... ודאי עומד הוא במקום מלך, לענין משפטי המלוכה, הנוגעים להנהגת הכלל... משפט כהן, עמ' שלח. 53. סוטה יד א. ועיין לעיל, עמ' 47-49, 122-123, 211-212. להלן, עמ' 545.

וסגולתה וקדושתה מצד עצמה⁵⁴. בגלל ששכינתא בגלותא⁵⁵, תפיסת עצם ענין ארץ-ישראל נעשית מוטעית⁵⁶.

אלא שבעל "גידולי תרומה", כתב ספר אמונה בשם "בינה לעיתים", ובמאמר "עת דודים" ביאר את הגמרא הזאת. "כדי שיתקיימו על ידי", זאת אומרת שרצה משה רבינו ליכנס לארץ, כדי שהמצוות של כלל-ישראל תתקיימנה בכוחו, זכותו והשפעתו הרבה. אם יכנס לארץ, עם ישראל יסתדר וישתרש בארץ בצורה יותר שלמה ויסודית⁵⁷.

משה רבינו, מצד אישיותו, ודאי אינו צריך לארץ-ישראל, כדי להגיע לגדלות ורוחנית, שהרי הוא בדרגת איש האלוהים⁵⁸. לדוגמא, בהספד רב זירא שנפטר בטבריה נאמר "ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה, אוי נא לה אמרה רקת, כי אבדה כלי חמדתה"⁵⁹. כי לימוד תורה לשמה, הוא לא בתור אמצעי, אלא לשם עצם הדבקות בתורה⁶⁰. וכן לגבי קיום מצוות. וכן ישיבת ארץ-ישראל צריכה להיות מתוך דבקות בעצם, ולא בתור קרדום לחפור בה. לכן נאמר על רב זירא שארץ שנער הרה וילדה, כלומר הוא כבר היה גדול בתורה בכבל⁶¹ ולא בא לארץ-ישראל על-מנת להחכים, וכל ההתגדלות שלו בארץ-ישראל היתה שעשועים⁶², מתוך דבקות עצמית בה⁶³.

54. עיין שו"ת חת"ס יו"ד סי' רלד. מבוא לשבת הארץ עמ' סכ"טג. רבינו, לנתיבות ישראל ב, עמ' רכג-רכד. 55. זוהר א וירא קכ ב. ועיין לעיל, עמ' 336 הערה 6. 56. "... יסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם, בא רק ממה שאין מודיעים את א", את ערכה... והלאו שזכה אחרי כל ההפלגות כולן, מצדנו, להביע אף חלק אחד מרכבה מחמדת ארץ חמדה..." אגרות הראיה א, עמ' קיב-קיג. 57. "... שלא נאמר שם 'כדי שאקיים את המצוות', אלא 'הרבה מצוות נצטוו ישראל בארץ — אכנס לארץ כדי שיתקיימו על ידי, והיינו כשביל זכות הרבים והדרכתם והשרשת קדושתם על ידו...' רבינו, לנתיבות ישראל ב, עמ' רכד. 58. דברים לג א. תהילים צ א. "מחציו ולמטה איש, מחציו ולמעלה האלהים" דברים רבה יא ד. "ממחציתו ולמעלה היה אלהים וממחציתו ולמטה איש" ילקוט שמעוני שם רמז תתקנא. "... איש האלהים כמשה, אשר הדבקות האלהית בעוזו טהרתה, בצרור החיים של כל עולמי עולמים, היא יסוד נשמתו... נביא התורה, אשר דבר ד' אליו פנים אל פנים, המסתכל באספקלריא המאירה..." עולת ראיה ב, עמ' סט. 59. מגילה ו א. מועד קטן כה ב. 60. "... המעלה העליונה ההחלטית של העסק בתורה לשמה: לשם מצותה ועצמותה בלבדה, אשר בכח האחדות המציאותית של הלימוד והמעשה נובעת ממנה התקיימותה השלימה של תורה ומצוותיה, וכל תוצאת האושר על-ידיה כזה וכבא" רבינו, לנתיבות ישראל ב, עמ' לא. 61. "ר' זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא דלשתכח גמרא בבלאה מיניה" בבא מציעא פה א. והעיר רבינו: "ירוש' מגילה פ"א ה"ד ר"ז צם תלת מאון דצומין ואית דאמרי תשע מאון". 62. על "המגמה השעשועית הפנימית", עיין אורות הקודש ג, עמ' קפח. 63. "... ארץ שנער הרה וילדה", עוד בכבל... היתה אישיותו הנאדרה בשלמות צורתה התורנית; 'ארץ צבי גידלה שעשועיה', העליה לארץ רק גידלה לו שעשועים, רק הוסיפה לו שכלול ותפארת בקדושת הארץ וסגולת תורתה, במסירות נפשית נשגבה מופיעה האישיות בהתאמה עצמית של תכונת-חיוניותה אל הארץ, בתור כלי חמדתה המתאים ושייך לה, ועל כן תקונן על אבדנו רקת זו טבריה, מקום התורה המרכזי של ארץ ישראל, אחרי ירושלים, אשר בו שרוי כח קדושתה הכללית של סגולת ישראל וארצו" רבינו, לנתיבות ישראל ב, עמ' לא-לב.

האזינו

לכן משה רבינו רצה ליכנס לארץ-ישראל, לא למען שכלול גדלותו האישית, אלא מתוך שאיפה אידיאלית למען כלל-ישראל.